

**O EVANGHELIE DIN EPOCA LUI MATEI BASARAB,
PĂSTRATĂ ÎN BIBLIOTECA PATRIARHIEI IERUSALIMULUI
- REPERTORIUL INEDIT AL ILUSTRAȚIILOR SALE -**

ARHIM. POLICARP CHIȚULESCU
Biblioteca Sfântului Sinod, București

Dincolo de a transmite prin imagini mesajul sacru al textului, miniatura are misiunea de a înfrumuseța, de a încânta privirea, de a îndemna la lectură și la a adânci prin meditație semnificația textului. Dar atâta strădanie pentru un singur destinatar/comanditar? Poate mai degrabă, tot efortul ar trebui înțeles în cheia evlaviei copistului artist față de Cuvântul lui Dumnezeu și a dorinței de a face totul atât de bine, *ca pentru Dumnezeu*.

Epoca lui Matei Basarab este recunoscută pentru sprijinul domnesc care a prilejuit, a creat o atmosferă culturală în care artele au înflorit, iar inițiativele artistice au luat mare amploare, îndeosebi caligrafia, pictura, tiparul și arhitectura. Nu mai dezvoltăm aici contextul venirii grecilor în Țările Române. Amintim, totuși, că persecutați de regimul otoman ocupant și atrași de munificența voievozilor români, ei înșiși urmași ai Bizanțului dispărut, intelectualii greci s-au instalat cu rezeziune în Țările Române unde, cel puțin la jumătatea secolului al XVII-lea, care intră în atenția studiului de față, domnea un climat de pace, generat de domniile stabile ale lui Matei Basarab în Țara Românească și Vasile Lupu în Moldova. Între acești intelectuali înzestrați s-a numărat și Luca din Cipru, ajuns episcop de Buzău și mai apoi mitropolit al Țării Românești. El este marele creator de școală de miniatură și caligrafie în principatul de la nord de Dunăre, ucenicii săi: Matei al Mirelor, Porfirie, Antim din Ianina, monahia Melania și alții, devenind ei înșiși celebri. Nu cunoaștem îndeajuns cum și unde funcționa această școală, dar cunoaștem creațiile ei și pe artiștii care le-au generat. Nota caracteristică a acestui curent miniaturist este orientarea spre realism, dublată adesea de prezența elementelor fanteziste¹. Renumitul istoric de artă Gh. Popescu-Vâlcea a remarcat că în caracterul de împodobire a manuscriselor din Țara Românească din prima jumătate a secolului al XVII-lea se resimte influența apuseană care i-a contaminat pe artiștii veniți la noi de pe malurile Bosforului sau din alte părți ale fostului Imperiu Bizantin. Să ne amintim că mulți dintre intelectualii greci trăiau refugiați în Occident, în țări ca Italia, și că ei au circulat și au legat adesea Apusul cu Țările răsăritene. Atrași de ospitalitatea domnilor (care le-au oferit inclusiv ranguri), de mediul propice pentru creație și de ce nu, și de câștig, ei au adus cu sine noile viziuni în miniatură (elementele florale și zoomorfe), dar și metodele de lucru.

¹ Popescu-Vâlcea 1981, p. 47.

Școala lui Luca al Buzăului

Acest personaj deosebit de prolific, de origine din Cipru, stabilit în Țara Românească, a fost ales în 1583 episcop al Buzăului și apoi mitropolit al Țării Românești (în 1603). A murit în 1629, fiind îngropat la mănăstirea Izvorani². Ierarhul Luca a avut un cerc de ucenici direcți, ale căror realizări poartă amprenta directă a maestrului de la care au deprins arta caligrafiei și a miniaturii. Dincolo de acest cerc de copişti, există un altul, mai îndepărtat, format nu din puțini reprezentanți care vădesc influența școlii lui Luca al Buzăului³. Acest lucru dovedește că școala lui Luca al Buzăului a asigurat o posteritate, o tradiție de creație născută în Țările Române și difuzată în turcografie, în țările balcanice. Un grup de trei copişti a fost identificat de cercetătoarea Maria-Despina Zoumbouli ca făcând parte din marea familie a lui Luca al Buzăului, chiar dacă aceștia nu i-au fost ucenici direcți. Acești trei copişti sunt Isaia, Mihail și Pavel⁴. Filiația a fost stabilită pe baza analizei grafiei, a formelor literelor și a ligaturilor foarte riguros comparate cu cele ale maestrului lor indirect, Luca al Buzăului⁵.

Evanghelia Anastasis nr. 1 păstrată astăzi în biblioteca Patriarhiei Ierusalimului, pe care o aducem acum în atenție, a fost realizată de către ieromonahul copist Isaia, conform colofonului de la finalul manuscrisului (f. 254v), în Țara Românească, în timpul domniei lui Matei Basarab, în anul 7155 (1646-1647). Acest manuscris nu figurează în lista realizărilor copistului Isaia întocmită de cercetătoarea Maria-Despina Zoumbouli⁶. Până acum se cunoșteau de la Isaia un *Liturghier* (păstrat azi la Oxford), un alt *Liturghier* (nr. 37) aflat azi la mănăstirea Sf. Ștefan de la Meteore și un *Tetraevanghel* (aflat azi la Marea Lavră din Muntele Athos). Manuscrisul nostru completează cu un detaliu important istoria școlii de copişti din Țara Românească. Dacă până acum se cunoștea că Isaia copistul era un ieromonah de la mănăstirea Sf. Ștefan de la Meteore, acum știm sigur că el a activat în Țara Românească, în timpul domniei lui Matei Basarab. În plus, dintre manuscrisele lui Isaia, al nostru este singurul datat. Isaia a creat în paralel cu Antim din Ianina, și el de la Meteore, în deceniile al 4-lea și al 5-lea din secolul al XVII-lea, (manuscrisul lui din 1643 - Anastasis nr. 19 – se află tot la Ierusalim). Această apropiere între Isaia și Antim face posibilă o nouă datare a celorlalte manuscrise ale lui Isaia.

Manuscrisul Anastasis nr. 1 nu reprezintă o comandă domnească, dar el se găsește în biblioteca patriarhală din Ierusalim alături de câteva *Tetraevanghele*, comandate direct de Matei Basarab, ale cărui portrete le și păstrează. Însă

² Zoumbouli 1995, p. 66.

³ *Ibidem*, p. 153.

⁴ *Ibidem*, p. 153.

⁵ *Ibidem*, p. 154-155.

⁶ *Ibidem*, p. 154.

manuscrisul în discuție prezintă un aspect care îl unicizează, sau mai bine zis îl detașează de categoria celorlalte creații similare din epocă. El conține, pe lângă obișnuitele portrete ale sfinților evangheliști, alte șaptezeci și unu de episoade sau scene din istoria sfântă, la care se adaugă un bogat inventar de letrine, frontispicii și alte tipuri de ornamente. Foarte puține *Evanghelii* concentrează în imagini textul sacru pentru fiecare duminică și sărbătoare mare precum Anastasis nr. 1.

De obicei, Isaia semnează în manuscrisele sale în cartușe anume pregătite, montate în litera T. În manuscrisul nostru, aceste cartușe au rămas necompletate. În plus, cromatica numeroaselor scene (destul de neglijentă ca execuție și inferioară din punct de vedere al calității pigmentilor), diferă de cea a miniaturilor în plină pagină. Acest lucru ne sugerează că Isaia a realizat toate miniaturile, dar nu a reușit să le și coloreze în întregime. Probabil un ucenic mai stângaci - noi presupunem că o mână ulterioară - a încheiat lucrul. De altfel, *Liturghierul* de la Oxford realizat de Isaia nu are terminate portretele ierarhilor autori de liturghii⁷. Asupra acestui aspect vom mai reveni.

În mediul științific românesc, manuscrisul Anastasis nr. 1 nu este total necunoscut. El a fost semnalat în 1930 de Demostene Russo lui Ioan Bianu, care dorea fotografii cu acesta. Se afirma eronat că ar fi fost dăruit de Matei Basarab⁸. În anul următor, Nicolae Iorga publică prima descriere a manuscrisului⁹, dar avem în vedere că datele codicologice ale lui Anastasis nr. 1 apăruseră încă din 1897, la Petersburg, în lucrarea lui Papadopoulos-Kerameus¹⁰. N. Iorga este primul care a publicat colofonul în transcriere și în traducere, redând și câteva fotografii alb-negru cu miniaturi din interiorul manuscrisului¹¹. Din păcate, erori tehnice au amestecat legendele miniaturilor din mai multe manuscrise prezentate de Iorga, ceea ce a produs o mare confuzie în studiul respectiv¹². Același problemă s-a întâmplat și în *Les arts mineurs*, vol. I, apărută în 1934. Marcu Beza a semnalat și el manuscrisul în cunoscuta sa lucrare *Urme românești...*¹³, el fiind primul care a publicat câteva imagini color cu miniaturi, din nou cu erori

⁷ *Ibidem*, p. 158.

⁸ Scrisori 1978, p. 242-243.

⁹ Iorga 1931, p. 145; Iorga 1933, p. 3.

¹⁰ Papadopoulos-Kerameus 1897, p. 193-196.

¹¹ Frontispicii de evanghelie, fig. 12, Hristos reprezentat într-o literă inițială, Sf. Treime fig. 13, Pilda semănătorului fig. 14, sfinții evangheliști (dar nu în ordinea din manuscris): Matei fig. 15, Marcu fig. 16, Ioan fig. 17, Înălțarea Sf. Cruci fig. 23, Cincizecimea fig. 24, Iisus răstignit între cei doi tâlhari, fig. 25, Cina cea de Taină, fig. 26, Zodiacele fig. 27, Răstignirea Domnului fig. 28.

¹² Faptul a fost semnalat și în Popescu-Vâlcea 1981, p. 100, care atribuie eronat manuscrisul anului 1643 și nu reproduce nici o imagine din acesta.

¹³ Beza 1937, p. 26-28, 32.

de datare a manuscrisului (îl atribuie anului 1643) și cu inversiuni de legende între imagini din diferite manuscrise; în plus, unele miniaturi au fost colorate fantezist în tipografie, de pildă un monumental frontispiciu purpuriu fiind redat cu verde¹⁴! În lucrarea *Manuscrise miniate și ornate din epoca lui Matei Basarab*¹⁵, aparținând autorilor, avem descrierea codicologică a manuscrisului preluată după cea a lui Papadopoulos-Kerameus, cu o bibliografie la zi, dar fără nicio imagine. Miniaturile sunt intitulate după subiect (nu întotdeauna corect) și pentru cea mai mare parte din ele se indică doar fila unde s-ar găsi. Desigur, condițiile tehnice reduse din epocă și mai ales, faptul că niciunul din cercetătorii care au publicat nu au avut ocazia să cerceteze *de visu* manuscrisul Anastasis nr. 1, conținutul acestuia a rămas până azi necunoscut, la fel și biografia realizatorului acestuia, copistul Isaia.

Descrierea manuscrisului

Manuscrisul Anastasis nr. 1 a fost scris și pictat în Țara Românească de ieromonahul Isaia, în timpul domniei lui Matei Basarab, în perioada 1646-1647. Are format mare, somptuos, filele având dimensiunile: 27 cm x 17 cm. Textul este scris pe hârtie, în limba greacă, pe două coloane. Filele sunt numerotate recent cu cifre arabe și merg până la numărul 254, (dar având în vedere că cifra 118 se repetă, numărul corect de file este, de fapt, 255).

Copertele măsoară 28 cm x 18 cm și sunt realizate din piele brun-roșiatică, bogat decorate cu ornamente aurii incizate la rece.

Coperta I prezintă un medalion central cu Răstignirea Domnului, un altul cu același subiect în partea de sus a acestuia, iar în partea inferioară un medalion cu Fecioara Maria. Aceste medalioane sunt încadrate la colțuri de chipurile celor 4 evangheliști. Coperta II este la fel de bogat împodobită, însă subiectele din medalioane nu mai sunt descifrabile. Marginile copertelor sunt împodobite cu linii aurii trase cu fileta, cu motive vegetale stilizate. Tranșele sunt aurite și împodobite cu flori incizate în corpul de file.

Cotorul este realizat din catifea roșie. Numeroasele orificii de pe ambele coperte indică existența unor ornamente din metal, a unei ferecături, azi dispărute. Legătura manuscrisului nu a fost descrisă de nimeni până acum.

Colofonul, aflat la f. 254v, ne furnizează următoarele date: „Al lui Dumnezeu (este) darul și a lui Isaia osteneala. Această sfântă și dumnezeiască Evanghelie s-a scris în Ungrovlahia, domnind Ioan Matei Basarab Voievod. Iar cei ce veți citi (Evanghelia), iertați-mi greșelile. Anul 7155”.

Mai jos, cu negru, o însemnare greacă mai nouă, scrisă de o mână tremurândă: „Această sfântă Evanghelie s-a scris în anul de la Hristos 1643

¹⁴ Beza 1940, p. 90-95.

¹⁵ Buluță, Craia 1984, p. 52-54.

(sic)”. Această datare greșită i-a indus în eroare pe cei mai mulți dintre cei care au scris despre acest manuscris.

Decorația manuscrisului Anastasis I

Prin grafica textului și prin decorație, manuscrisul se înscrie perfect din punct de vedere stilistic în curentul sau în școala care l-a creat, dar aduce și noutăți de compoziție. Izvoarele de inspirație sunt cele bizantine, dat fiind că în cazul de față, mentorii școlii, caligrafii-artiști provin din fostul Imperiu bizantin și posedă vechi manuscrise bizantine; ei sunt printre promotorii artei din *Bizanțul de după Bizanț*. De altfel, legăturile Țărilor Române cu Muntele Athos, cu Constantinopolul și cu lumea greacă ortodoxă sunt binecunoscute, iar influența acestora în cultura și arta din spațiul nostru este ușor recognoscibilă, inclusiv în acest segment artistic al miniaturii din manuscrisele de la noi. Ne referim, în special, la portretele evangheliștilor care împodobesc *Evangheliile* și *Tetraevanghelele*.

Am împărțit decorația manuscrisului în câteva grupe:

Miniaturi în plină pagină, frontispicii, miniaturi casetate, litere inițiale, ornamente de final de text.

Cele mai frumoase miniaturi sunt, în mod cert, cele în plină pagină: portretele evangheliștilor Ioan, Matei și Marcu (cel al lui Luca lipsește din manuscris) și, de asemenea, reprezentarea Mântuitorului Iisus Hristos în mijlocul zodiacului care simbolizează Cosmosul creat de Cuvântul lui Dumnezeu.

Sfinții evangheliști sunt înfățișați în ipostaza clasică din vechile *Tetraevanghele* și *Evangheliile* de la noi, conform tradiției școlii bizantine. Ei sunt așezați, unii la pupitrul de scris, pe fiecare călăuzindu-l inspirația dumnezeiască sugerată prin mâna care binecuvintează din înaltul cerurilor, reprezentate cu o succesiune de nuanțe de albastru, cu raze aurii, fapt valabil pentru picturile cu sfinții evangheliști Ioan și Marcu, în timp ce lângă sfântul evangelist Matei se află un înger care îi transmite mesajul divin. Miniaturile sunt încadrate în frize bogat decorate cu ornamente zoomorfe și flori stilizate, inspirate poate, din broderia post-bizantină de epocă, posedând o cromatică vie: în miniatura cu Sf. Ioan de pildă, au fost utilizate: verde pentru chenar, galben pentru muntele care adăpostește peștera sfântului, roșu, verde și albastru pentru veșminte. Imaginea prezintă în colțul din stânga sus, un vultur, simbolul sfântului evangelist Ioan, alături de care este reprezentat și sfântul Prohor, ucenicul său, gata să scrie cele ce i se vor dicta.

Frontispiciile fac cu ușurință identificabilă școala lui Matei al Mirelor și a lui Luca al Buzăului. Această practică de a introduce în friză personaje sau compoziții este de sorginte bizantină, dar mai nouă și mai rară în miniatura autohtonă¹⁶. La f. 2 ni se înfățișează frontispiciul care deschide *Evanghelia* lui

¹⁶ Popescu-Vâlcea 1981, p. 38.

Ioan, mai exact textul *Duminicii celei mari a Paștilor*. În centrul frontispiciului foarte bogat colorat și ornamentat cu păuni, flori și fructe, este pictată *Sfânta Treime nouetamentară* căci din mijlocul Ei a venit Cuvântul lui Dumnezeu în lume. Textul Evangheliei se deschide așa: „La început era Cuvântul și Cuvântul era la Dumnezeu și Dumnezeu era Cuvântul și Cuvântul trup S-a făcut și S-a sălășluit între oameni” (Ioan I, 1). La fel de sugestiv este și frontispiciul în mijlocul căruia este reprezentat Mântuitorul Iisus Hristos în dispută cu un fariseu, din cauza nerespectării sâmbetei. În lanul de grâu, ucenicii smulg spice pentru a mânca, fapt neîngăduit sâmbăta. Textul primei sâmbete a Postului Mare relatează exact ceea ce înfățișează miniatura care îl și deschide.

Inițialele conferă unitate stilistică manuscrisului prin structura lor vegetală, fapt posibil prin acel lujer pe care sunt aplicate elemente fitomorfe, zoomorfe, antropomorfe. Uneori aceste elemente sunt împletite atât de complicat, încât chiar descifrarea literei devine greoaie. Artistul are capacitate creatoare dezvoltată căci atunci când trebuie să înfățișeze același subiect, aceeași letrină, el o compune de fiecare dată, cu o cromatică diversă și cu elemente noi. Nu comentăm acum sursa elementelor animaliere (poate *Fiziologul* sau *Bestiarele* medievale) care sunt oricum destul de reduse ca prezențe inspiratoare de idei morale sau religioase (față de cazul *Slujebnicului* mitropolitului Ștefan, ms. rom. 1790 BAR)¹⁷, dar oricum, alături de fitomorfismul abundent, elementele animaliere evidențiază influențe baroce.

Metoda de împodobire a textului cu inițiale, cu elementele amintite nu este nouă. Dar în text provoacă diferite mesaje, metatextul, trimițând dincolo deci, de efectul vizual produs de cromatică, de varietatea formelor și a poziției acestora (pentru a vedea valoarea iconografică a miniaturilor, expresia personajelor, imaginile trebuie mărite). Inițialele cel mai des întâlnite sunt E, T și O.

Inițiala E

Dintre toate, este cel mai des prezentă în manuscris alături de inițiala T și cea care include, de cele mai multe ori, și personaje în structura sa. Litera E deschide textul manuscrisului de la sfântul evanghelist Ioan, care îl înfățișează în interior chiar pe autor, scriind cu o pană, din care ies literele (f. 2). Deasupra textului se află o pasăre, poate vulturul (care îl simbolizează pe sfântul evanghelist Ioan), purtând în plisc un hrisov nescris, dar care urmează să fie umplut de sfântul autor.

Prezența Mântuitorului Hristos în inițiala E este justificată prin formula de început „Zis-a Domnul” (în greacă *Eipen o Kirios*), dar mai ales prin aceea că El este numit Cuvântul lui Dumnezeu; Iisus Hristos aduce mesajul divin în lume și ale Lui sunt cuvintele care încep de fiecare dată în Evanghelie (ff. 33, 41, 92,

¹⁷ *Ibidem*, p. 49.

120, 173, 221). Alteori, în litera E se află, la evanghelia care se citește la liturgia duminicii respective, chiar Mântuitorul Hristos binecuvântând din ușile împărătești ale altarului (f. 221) sau sunt redată chiar icoanele sărbătorilor al căror text îl deschide litera: f. 231 - *Botezul Domnului*, f. 241 - *Bunavestire*, sau *Odovania Nașterii lui Hristos* (31 decembrie) în care sunt reprezentați Pruncul născut în peșteră, Fecioara Maria și un profet, probabil David, cel care a prevestit acest moment, cu un hrisev în mână, f. 225 sau întâlnirea dintre Elisabeta și Fecioara Maria, moment relatat în evanghelie și citit la sărbătoarea Nașterii Maicii Domnului, la 8 septembrie, f. 209.

Miniaturistul nostru dovedește ingeniozitate artistică și atunci realizează inițiala E: sub forma unui păun auriu (ff. 4v, 17, 145v), a unor păsări care se sprijină una de cealaltă (f. 84v), sau ca niște balauri încolăciți (f. 101v).

Inițiala O

Inițiala O este și ea generoasă ca spațiu pentru a reprezenta personaje sau un episod întreg. De pildă la f. 8v: Toma atinge coasta Domnului Hristos, pentru a se încredința că rana suliței este vindecată. Textul deschis de această literă este cel citit în Duminica Tomei (Ioan XX, 19-31), a doua după Paști. În imagine, se observă că Mântuitorul este situat într-un plan superior, iar culoarea de lumină a veșmintelor ambelor personaje poate indica faptul că Toma a crezut în Hristos, deci s-a luminat. La f. 200v, în miniatura din casetă, Domnul Se arată după Înviere femeilor mironosițe, iar în inițiala O este reprezentată Pogorârea la iad (prefigurarea Învierii de obște). De fapt, Pogorârea la iad, zdrobirea iadului este singura reprezentare ortodoxă a Învierii lui Hristos. Pe fundalul albastru închis (întunecimea iadului) apare Iisus în haine luminoase, purtând crucea ca realitate a morții Sale, iar Adam, pe care Hristos îl ridică de mână, are, de asemenea, veșmânt luminat, ca unul care s-a izbăvit de iad, adică a fost iertat.

Inițiala T

Lujerul literei este bogat ornat cu:

-păsări care: ciugulesc fructe (f. 15), sunt așezate pe lujer (f. 60), ori care țin în plisc o tijă (f. 59v), sau sunt înghițite de balauri încoronați (f. 212).

-cu flori îmbobocite (f. 56).

-balauri înaripați (f. 22v).

-Inițiala T este formată și din figuri antropomorfe sau alătură personaje:

• la f. 63 este pictat un personaj cu perciuni și pălărie cu boruri largi, cu mâinile legate la spate, în gura unui balaur - în textul deschis de litera aceasta, Mântuitorul se adresează conașionalilor săi: *O neam necredincios și îndărătnic, până când voi fi cu voi?! Până când vă voi răbda?* (Matei XVII, 14-23).

• la f. 154v, apostolii Filip și Natanail se află sub smochin, moment despre care este vorba în Evanghelia duminicii I a Postului Mare pe care o deschide această inițială.

Scenele/ episoadele iconografice

Cel mai bogat inventar miniaturistic al manuscrisului Anastasis nr. 1 este format din cele 71 de scene iconografice, executate cu penița, în tuș negru și colorate cu culori pe bază de apă (încât dau impresia unor acuarele). Acestea au, cea mai mare parte din ele, dimensiunea de 8 cm x 7,5 cm. Sursele de inspirație ale acestor numeroase miniaturi pot fi frescele, icoanele sau după cum propunea Nicolae Iorga, vreun vechi manuscris bizantin¹⁸. Aceste miniaturi sunt ordonate după succesiunea duminicilor și sărbătorilor mari din anul liturgic, al căror șir se deschide cu Duminica Paștilor, fiecare dintre ele fiind ilustrate cu câte o miniatură sau cu o succesiune de miniaturi încadrate în chenar și incluse în text.

Ilustrația este așezată de obicei înainte de titlul care anunță duminica sau sărbătoarea respectivă. Sunt foarte rare *Evangeliiile* decorate atât de bogat cu miniaturi pentru fiecare duminică și sărbătoare. Miniaturile sintetizează foarte sugestiv mesajul textului evanghelic, ceea ce arată că artistul nostru cunoaște textul biblic în amănunt, dovedindu-se, totodată, și un bun creator. Subiectul, personajele în mișcare, expresia feței, a mâinilor, a corpului în general, spațiul aerisit, luminos sau întunecat, arhitectura sau peisajul prezente în scene, mulțimile de personaje, iată tot atâtea manifestări ale măiestriei artistului nostru. Nu am numi aceste desene „naive”¹⁹, deoarece, studiate în detaliu, liniile lor dovedesc finețe, precizie și inventivitate. Am putea spune că miniaturile au fost lucrate sub lupă. În schimb, în ceea ce privește adăugarea culorilor acestor ilustrații (în afară de cele în plină pagină și a frontispiciilor care deschid *Evangeliiile*), ea s-a făcut de către o mână ulterioară, mai puțin iscusită. Așa cum am spus deja, culorile sunt mult diluate, tonurile deschise neavând consistență. Cu toate acestea, această cromatică pune în evidență liniile desenului, conturul personajelor, al arhitecturii etc. Chiar și unele inițiale par a fi fost colorate ulterior, și încă destul de neatent, căci unele pliuri ale acestora au rămas neacoperite.

În legătură cu ipoteza mâinii ulterioare, ea poate aparține unui ucenic al lui Isaia. Pentru aceasta pledează și faptul următor: copistul Isaia²⁰ (ca și unii din confrății săi din aceeași școală, ca de pildă Matei al Mirelor și monahia Melania) își trece numele în cartușele existente în litera T, care în manuscrisul nostru au rămas necomplete, ele fiind umplute cu culori (f. 237, 253v). Mai mult, lucrul

¹⁸ Iorga 1931, p. 153.

¹⁹ Beza 1937, p. 26.

²⁰ *Liturghier* ms. 37 de la mănăstirea Sf. Ștefan - Meteore, f. 14r și *Liturghier* ms. Black Friars-Oxford unde găsim aproape același text ca și la Melania *Pomeneste Doamne pe robul tău Isaia ieromonahul* (vezi Zoumbouli 1995), fig. 95-96; mitropolitul Matei al Mirelor își pune adesea numele într-o literă în loc de colofon (vezi Zoumbouli 1995, p. 155); pentru Melania, vezi *Liturghierul* ms. 15 păstrat la Muzeul Național de Artă al României, f. 26r (vezi Tugearu 1996, I, p. 149).

mai multor persoane (artiști) la un manuscris nu este ceva rar. Dacă Matei al Mirelor sau Antim din Ianina îndeplinesc pentru manuscrisele lor lucrarea de copist, pictor și decorator, în ceea ce îl privește pe Isaia, s-a constatat același lucru, dar nu pentru toate manuscrisele sale, căci uneori alături de numele său, mai apar și altele, fără a ști ce contribuție au avut acestea în realizarea manuscrisului (este cazul *Liturghierului* de la mănăstirea Sf. Ștefan - Meteore, ms. 37, f. 14r, cel mai bine realizat din cele trei cunoscute până la *Evanghelia* noastră - unde împreună cu Isaia apare și numele Zosima, pentru ca în altă letrină, alături de Isaia să apară alte trei nume²¹).

Pentru realizarea episoadelor care ilustrează pericopele evanghelice, artistul dovedește capacitatea de a da proporție și echilibru, mai ales atunci când înfățișează mai multe personaje sau mulțimi. Acestea din urmă sunt sugerate prin conturul capetelor, în timp ce personajele principale se regăsesc în prim plan, de proporții mai mari. Înfațișăm selectiv câteva astfel de episoade:

- la f. 56 este reprezentată *Minunea înmulțirii pâinilor*: Iisus leagă cele două planuri, cerul (albastru) și pământul (de culoare roșiatică, portocalie); culoarea albă a hârtiei în contrast cu linia de peniță, dar și cu celelalte culori închise din peisaj, echilibrează spațiile, imaginea în ansamblu.

- la f. 60 observăm un personaj și un moment plin de dramatism: Apostolul Petru se scufundă în mare din cauza îndoielii în credință. Mântuitorul este reprezentat cu proporții mai mari, în picioare, netulburat de nimic, denotând puterea și siguranța pe care le are numai Dumnezeu care știe și poate orice. El îi întinde mâna lui Petru pentru a-l salva. Marginea de jos a hainei Mântuitorului a fost anume pictată ridicată, pentru a se vedea picioarele Sale goale stând pe apă. În plan secundar, prezența apostolilor în corabie este sugerată prin mulțimea de capete; apostolii sunt martori uimiți, înfricoșați de această întâmplare minunată.

- la f. 77 este înfațișată *Parabola nunții fiului de împărat* (duminica a XIV-a după Rusalii). Scena este simplă, atât din punct de vedere cromatic, cât și al distribuției personajelor (dar altfel, foarte sugestivă). Mântuitorul Hristos este înfațișat într-un plan aparte, ca dintr-o altă lume. Ceilalți participanți la masa întinsă, vin smeriți căci sunt invitați la Masa cea Mare (adică la Împărăția lui Dumnezeu). În acest loc nu a rezistat cel venit fără haină potrivită locului și momentului (fără virtuți), de aceea el este aruncat de îngeri în întunericul cel mai din afară (fiind exact textul cu care se încheie parabola: *Mulți chemați, puțini aleși*).

- la f. 101v este pictată o foarte cunoscută parabolă: *Bogatul nemilostiv și săracul Lazăr*. Aici este foarte interesantă distribuția personajelor; în ciuda cromaticii foarte simple, rămâne vizibilă armonia compozițională. Bogatul are coroană, stă așezat la masă, săracul este în afara scenei, la poarta casei bogatului

²¹ Zoumbouli 1995, p. 154-155.

unde a și murit, fiind luat de îngerii. Mai jos, se observă cum îngerul morții, înfricoșător la chip, ia sufletul bogatului lângă care se vede un diavol (trimiterie la faptul că bogatul s-a dus în iad, spre deosebire de îngerul senin care îl ia pe sărac). Mai jos, pe fond negru, bogatul este pictat în flăcări (în gura unui balaur) arătând spre gură (sugerând văpaia de acolo), și cerând lui Avraam să-l trimită pe Lazăr să-l răcorească cu puțină apă. Interesant este că iadul este separat de rai printr-un zid înalt, de netrecut (aluzie la cuvintele lui Avraam din parabolă). Alături de Dreptul Avraam pe fond alb, luminos, este pictat cu aureolă și săracul Lazăr (fapt care arată că el s-a mântuit prin răbdarea sa).

- la f. 123v. este înfățișată *Duminica Vindecării celor 10 leproși*. Iisus și apostolii sunt conturați luminos într-un plan aparte, contrapus planului întunecos (al răului, al suferinței în care se aflau cei bolnavi, izolați și nefericiți, sau al întunericului nerecunoștinței lor de după vindecare). Albul hârtiei cu pete de tuș aici nu arată lumina, ci prezența bolii, a leprei). Zidul cetății și intrarea ne sugerează că întâlnirea a avut loc în afara cetății, căci leproșii erau izolați de comunitate, erau izgoniți departe de zonele locuite și nu aveau voie să se întâlnească cu oamenii, fiind obligați să strige de la distanță către un eventual trecător, pentru a fi ocoliți.

- la f. 136 este pictată pilda *Vameșului și fariseului*. Planurile sunt indicate foarte clar, conform înțeleșurilor parabolice. Planul înalt (sugerat de scara în capătul căreia stă fariseul, sub baldachinul altarului) reprezintă mândria cu care a venit laudărosul fariseu la templu să se roage. Acest lucru este vizibil din poziția capului și a mâinilor ridicate. În acest timp, vameșul păcătos, dar smerit, se roagă în genunchi, în spate, cu mâinile bătându-și pieptul. Vameșul este reprezentat luminat într-un fundal întunecos, adică rugăciunea lui a fost primită, în timp ce fariseul aproape se confundă cu spațiul templului, se pierde în acesta, căci el nu a dobândit individualitate, nici prezență în fața lui Dumnezeu, adică rugăciunea lui nu a fost primită.

Un număr de miniaturi-icoane reprezintă câteva praznice împărătești:

Astfel, găsim: la f. 232 - *Botezul Domnului*, f. 236 - *Intrarea în biserică a Maicii Domnului*, f. 252 - *Adormirea Maicii Domnului*.

Alături de decorațiile amintite până acum se află și un număr mare de ornamente de final de text și de viniete.

Grafica paginii în ansamblu, desenul, cromatica destul de armonizată a compozițiilor, ornamentica variată și mai ales, bogăția de ilustrații și de scene iconografice, fac din *Evanghelia Anastasis* nr. 1 o operă de artă, unică între cele similare din epoca în care a fost creată. Modelul nu a fost preluat ulterior, din motive lesne de înțeles. Isaia se dovedește a fi un rafinat și talentat artist care îmbogățește repertoriul creației sale, care acum crește de la 3 la 4 manuscrise

cunoscute. Deși vorbim de o școală, de un stil specific acesteia, fiecare copist, ca și în cazul lui Isaia, are o individualitate în scriitura și în desenele sale, fiecare din ei devenind astfel, un adevărat artist.

Anexă: Repertoriul ilustrațiilor din Ms. Anastasis 1

Miniaturi

În dreptul numărului filei redăm textul titlului în traducere românească și menționăm că în manuscris el este redat cu roșu. De asemenea, la fiecare duminică precizăm dedesubt scena care ilustrează duminica respectivă.

- f. 1v - Ev. Ioan - miniatură în plină pagină
- f. 2 - frontispiciu Sf. Treime, dar nu Vechi Testamentară cum s-a spus, căci Hristos e Cuvântul întrupat; Duhul Sfânt este reprezentat ca un porumbel, iar despre Tatăl a vorbit Hristos în Noul Testament;
- f. 13v - Duminica slăbănogului de la Vitezda
 - ilustrație: Vindecarea slăbănogului;
- f. 15v - Înjumătățirea Praznicului Cincizecimii
 - ilustrație: Iisus Copil dă învățătură în mijlocul înțelepților în Templu; în fundal, Sf. Ioachim și Ana;
- f. 17v - Duminica Samaritencei
 - ilustrație: Iisus, apostolii și femeia samarineancă la fântână;
- f. 22v - Duminica vindecării orbului din naștere
 - ilustrație: Iisus deschide ochii orbului;
- f. 27v - Duminica a VII-a după Paști, a Sfinților Părinți de la Sinodul I Ecumenic
 - ilustrație: Iisus Îl slăvește pe Tatăl ceresc cu mâinile ridicate;
- f. 31 - Duminica Cincizecimii
 - ilustrație: Pogorârea Sfântului Duh;
- f. 32v - Sf. Evanghelist Matei - miniatură în plină pagină;
- f. 33 - frontispiciu roșu - începutul Evangheliei după Matei;
- f. 36v - Duminica Tuturor Sfinților
 - ilustrație: Iisus Hristos în mandorlă, în mijlocul soborului sfinților;
- f. 38 - Duminica a II-a după Cincizecime
 - ilustrație: Chemarea primilor apostoli la propovăduire; Iisus, Petru și Andrei;
- f. 47v - Duminica vindecării demonizaților din ținutul Gherghesenilor
 - ilustrație: Iisus îi eliberează pe demonizați lângă zidurile cetății;
- f. 53 - Duminica a VII-a după Cincizecime
 - ilustrație: Iisus vindecă doi orbi;

- f. 56 - Duminica a VIII-a după Cincizecime
- ilustrație: Iisus înmulțește pâinile;
- f. 60 - Duminica a IX-a după Cincizecime
- ilustrație: Umblarea lui Iisus pe mare, potolirea furtunii;
- f. 62v - Duminica a X-a după Cincizecime
- ilustrație: Vindecarea lunaticului;
- f. 72v - Duminica a XIII-a după Cincizecime
- ilustrație: 3 secvențe – a) Pilda lucrătorilor celor răi; b) Prevestirea Patimilor lui Iisus, Răstignirea pe cruce; c) Răstignirea (este de fapt, cheia parabolei);
- f. 77 - Duminica a XIV-a după Cincizecime
- ilustrație: din Pilda nunții fiului de împărat; aruncarea în gheena focului a omului fără haină de nuntă;
- f. 86 - Duminica a XVII-a după Cincizecime, a cananeencei
- ilustrație: Iisus, femeia cananeeancă și fiica demonizată care se eliberează de demon;
- f. 89 - Duminica a XVIII-a după Cincizecime
- ilustrație: Pescuirea minunată;
- f. 95 - Duminica a XX-a după Cincizecime
- ilustrație: Învierea fiului văduvei din Nain;
- f. 101v - Duminica a XXII-a după Cincizecime, a bogatului nemilostiv și a săracului Lazăr
- ilustrație: 3 secvențe – 1) desfătarea bogatului; 2) moartea – ieșirea sufletului; 3) bogatul (în chinuri și văpaie) se înfățișează înaintea Dreptului Avraam;
- f. 105 - Duminica a XXIV-a după Cincizecime
- ilustrație: Învierea fiicei lui Iair;
- f. 118 - Duminica a XXVII-a după Cincizecime
- ilustrație: Vindecarea femeii gârbove;
- f. 123v - Duminica a XII-a după Cincizecime
- ilustrație: Iisus îi vindecă pe cei zece leproși;
- f. 129 - Duminica a XXXI-a după Cincizecime
- ilustrație: Vindecarea orbului din Ierihon;
- f. 132v - Duminica a XXXII-a după Cincizecime
- ilustrație: Zaheu vameșul;
- f. 136 - Duminica a XXXIII-a după Cincizecime
- ilustrație: Vameșul și fariseul (sunt sugerate mesaje prin ipostazele personajelor);
- f. 139 - Duminica a XXXIV-a după Cincizecime

- ilustrație: Fiul risipitor – două secvențe: 1) Fiul păzește porcii, îngenuncheat; 2) Întoarcerea în brațele Tatălui, junghierea vițelului, semnul sărbătorii;

- f. 145v - Duminica a XXXV-a după Cincizecime
 - ilustrație: Înfricoșata Judecată
- f. 153v - Ev. Marcu – miniatură în plină pagină ;
- f. 154 - Frontispiciu: secerișul mult și lucrătorii puțini;
- f. 154v - ilustrație: Întâlnirea cu apostolul Filip;
- f. 155 - ilustrație: Vindecarea slăbănogului din Capernaum;
- f. 156 - ilustrație: Vindecarea fiului lunatic;
- f. 157 - ilustrație: Cererea fiilor lui Zevedeu;
- f. 157v - ilustrație: Învierea lui Lazăr;
- f. 159v - ilustrație: Intrarea în Ierusalim;
- f. 170 - Sfânta și Marea Miercuri la Liturghie;
 - ilustrație: Iisus în casa lui Simon leprosul;
- f. 172 - Iisus spală picioarele ucenicilor;
- f. 173 - În Sfânta și Marea Joi
 - ilustrație: Cina cea de Taină;
- f. 177 - Evanghelia I-a a Sfințelor Pătimiri
 - ilustrație: Iisus în mijlocul apostolilor, le vestește pătimirile;
- f. 182v - Evanghelia a II-a a Sfințelor Pătimiri
 - ilustrație: Prinderea lui Iisus;
- f. 183v - Evanghelia a III-a [a Sfințelor Pătimiri]
 - ilustrație: Iisus în fața Sinedriului;
- f. 184v - Evanghelia a IV-a [a Sfințelor Pătimiri]
 - ilustrație: Iisus în fața lui Pilat;
- f. 186v - Evanghelia a VI-a [a Sfințelor Pătimiri]
 - ilustrație: Iisus batjocorit de ostași (hlamida roșie, cununa de spini, trestia în mână, îngenuncherile în batjocură, lovirile, o mulțime de soldați;
- f. 187v - Evanghelia a VII-a [a Sfințelor Pătimiri]
 - ilustrație: Simon din Cirene duce crucea lui Iisus;
 - ilustrație: Iisus este batjocorit de soldați;
- f. 188v - Evanghelia a VIII-a [a Sfințelor Pătimiri]
 - ilustrație: Iisus răstignit între cei doi tâlhari, sorții aruncați pentru cămașă, mărturisirea soldatului despre Iisus că este Fiul lui Dumnezeu;
- f. 189 - Evanghelia a IX-a [a Sfințelor Pătimiri]
 - ilustrație: Iisus pe Cruce, I se dă buretele cu oțet și este împuns cu sulița; de-o parte și de alta a crucii: Maica Domnului și Sf. Ev. Ioan;
- f. 190 - Evanghelia a X-a [a Sfințelor Pătimiri]
 - ilustrație: Iosif din Arimatea cere lui Pilat trupul lui Iisus;
 - ilustrație: Punerea lui Iisus în mormânt;

- f. 190v - Evanghelia a XII-a [a Sfințelor Pătimiri]
- ilustrație: Arhierii și cărturarii cer lui Pilat să pună pază la mormântul lui Iisus;
- f. 198 - Sfânta și Marea Sâmbătă, dimineața
- ilustrație: Ostașii pecetluiesc mormântul lui Iisus;
- f. 198v - Sfânta și Marea Sâmbătă (scris cu aur)
- ilustrație: Maria Magdalena și cealaltă Marie în fața mormântului gol și a giulgiului, de față stă îngerul (Sfânta și Marea Sâmbătă la Liturghie);
- f. 199v - ilustrație: Iisus se arată ucenicilor. Cele 11 Evanghelii ale Învierii;
- f. 200 - Femeile mironosițe în fața mormântului gol;
- f. 200v - Evanghelia a III-a a Învierii
- ilustrație: Iisus se arată Mariei Magdalena;
- f. 201 - Evanghelia a IV-a a Învierii
- ilustrație: Femeile cu miruri în fața mormântului gol;
- f. 201v - Evanghelia a V-a a Învierii
- ilustrație: Iisus se descoperă apostolilor Luca și Cleopa la frângerea pâinii;
- f. 202v - Înălțarea Domnului;
- f. 203v - Evanghelia a VI-a a Învierii
- ilustrație: Petru și Ioan;
- f. 204 - Evanghelia a VII-a a Învierii
- ilustrație: Iisus se arată Mariei Magdalena care cade la picioarele Lui;
- f. 204v - Evanghelia a IX-a a Învierii
- ilustrație: Toma necredinciosul atinge coasta Mântuitorului înviat;
- f. 205v - Evanghelia a X-a a Învierii
- ilustrație: Iisus se arată ucenicilor la Marea Tiberiadei;
- f. 206 - Evanghelia a XI-a a Învierii
- ilustrație: Iisus se arată lui Petru și Ioan; Iisus îl întreabă pe Petru: „Mă iubești tu pe Mine?”;
- f. 207v - Zodiacul – miniatură în plină pagină;
- f. 208 - (are un nr. vechi 215): Frontispiciu, începutul Sinaxarului ...;
- f. 210 - ilustrație: Marta și Maria;
- f. 212 - ilustrație: Înălțarea Sfintei Cruci;
- f. 221v - 21 noiembrie, Intrarea în Biserică a Maicii Domnului
- ilustrație: Intrarea în Templu a Sfintei Fecioare însoțită de părinții ei, sfinții Ioachim și Ana;
- f. 226 - ilustrație: Nașterea lui Hristos;
- f. 232 - ilustrație: Botezul Domnului în râul Iordan;

- f. 236 - Întâmpinarea Domnului [2 file]
 - ilustrație: Iisus este adus la Templu;
- f. 250 - Schimbarea la Față a Domnului
 - ilustrație: Schimbarea la Față a Domnului;
- f. 252 - 15 august, Adormirea Preasfintei Născătoare de Dumnezeu
 - ilustrație: Adormirea Maicii Domnului;
- f. 253 - 29 august, Tăierea capului slăvitului prooroc, Înaintemergătorul și Botezătorul Ioan
 - ilustrație: Tăierea capului Sf. Prooroc Ioan, Înaintemergătorul și Botezătorul Domnului;
- f. 254v - colofon în greacă, cu aur și roșu

Unele **litere inițiale** conțin personaje care au legătură cu textul redat. Precizăm aici lista acestora, în cazurile cele mai relevante, indicând și ce inițială formează.

- f. 2 - Inițială cu Evanghelistul Ioan - „E”;
- f. 8v - Toma necredinciosul pipăie coasta lui Iisus;
- f. 11 - Iisus se înfățișează apostolilor după Înviere;
- f. 39 - Duminica a III-a [după Cincizecime];
- f. 41 - Iisus într-o inițială, binecuvântând; deasupra se află un frontispiciu;
- f. 73 - Iisus binecuvântând - „E”;
- f. 92 - Iisus în inițiala „E”, cu o cruce în mână;
- f. 120 - Iisus binecuvântează la Cină;
- f. 153 - Iisus binecuvântează - „E”;
- f. 154 - 2 personaje formează inițiala „T”;
- f. 173 - Iisus Hristos arată cuvântul;
- f. 198v - Iisus Se arată femeilor mironosițe - „O”;
- f. 200v - Iisus în iad îl ridică pe Adam;
- f. 209 - Nașterea Maicii Domnului; inițială cu Sf. Ana și Fecioara Maria;
- f. 211 - Iisus cere Părintelui ceresc să-Și preaslăvească numele (Evangelia utreniei de la Înălțarea Sfintei Cruci) - „E” ;
- f. 221 - Iisus - Ușa împărăției, în inițiala „E” (Evangelia de la Liturgia pentru sărbătoarea Sfântului Ioan Gură de Aur);
- f. 225 - Evangelia la ceasul al treilea, în Ajunul Nașterii lui Hristos. Strămoșii după trup ai lui Hristos, în inițiala „E” este înfățișat un profet cu coroană pe cap, probabil David;
- f. 228v - Duminica înaintea Botezului Domnului; Iisus Hristos cu un Hrisov întins; litera „A”, alcătuiește inițiala „A”;
- f. 231 - în ajunul Botezului Domnului; Ioan botează pe Iisus - „E”;
- f. 241v - Bunavestire pictată în forma inițiala „E”;

Inițiale cu ornamente fitomorfe și zoomorfe stilizate

f. 3v, f. 4, f. 5, f. 5v, f. 7v, f. 9, f. 9v, f. 11r-v, f. 12r-v, f. 13v, f. 14, f. 15, f. 16r-v, f. 17, f. 19v, f. 20r-v, f. 21r-v, f. 22r-v, f. 24v, f. 25v, f. 26r-v, f. 27v, f. 28r-v, f. 29r-v, f. 30r-v, f. 31, f. 33v, f. 34v, f. 35r-v, f. 36r-v, f. 37r-v, f. 38r-v, f. 39, f. 40r-v, f. 42r-v, f. 43r-v, f. 44r-v, f. 45r, f. 46v, f. 47r-v, f. 48r-v, f. 49r-v, f. 50r-v, f. 52r-v, f. 53r-v, f. 54r-v, f. 55r-v, f. 56r-v, f. 57r-v, f. 58v, f. 59, f. 60r-v, f. 61r-v, f. 63r-v, f. 64v, f. 65, f. 67r-v, f. 68r-v, f. 69r-v, f. 70r-v, f. 71r-v, f. 72r-v, f. 73r-v, f. 74v, f. 75r, f. 76r-v, f. 78r-v, f. 79r-v, f. 80r-v, f. 81r-v, f. 83r-v, f. 84r-v, f. 85v, f. 86, f. 87r-v, f. 88r-v, f. 89r-v, f. 90r-v, f. 91r-v, f. 92r-v, f. 93v, f. 94v, f. 95r-v, f. 96r-v, f. 97v, f. 98r-v, f. 99r-v, f. 100, f. 101r-v, f. 102r-v, f. 103r-v, f. 104r-v, f. 105, f. 106r-v, f. 107r-v, f. 108v, f. 109r-v, f. 110r-v, f. 111r-v, f. 112v, f. 113r-v, f. 114r-v, f. 115r-v, f. 116r-v, f. 117r-v, f. 118r-v (a), f. 118r-v (b), f. 119r-v, f. 120v, f. 121r, f. 122r-v, f. 124v, f. 125r-v, f. 126r-v, f. 127, f. 128r-v, f. 129r-v, f. 130r-v, f. 131r-v, f. 132r-v, f. 133r-v, f. 134r-v, f. 135r-v, f. 136r-v, f. 137r-v, f. 138r-v, f. 139r, f. 140r-v, f. 142v, f. 144r-v, f. 145r-v, f. 146v, f. 148v, f. 150, f. 152, f. 154, f. 155r-v, f. 156r-v, f. 159r-v, f. 160, f. 161v, f. 165, f. 170r-v, f. 172v, f. 182v, f. 184r-v, f. 188v, f. 189v, f. 190r-v, f. 191, f. 193, f. 194-195, f. 198r-v, f. 199v, f. 200, f. 201r-v, f. 203, f. 204r-v, f. 205v, f. 206, f. 210, f. 211r-v, f. 212, f. 214r-v, f. 215-216, f. 217v, f. 218, f. 219r-v, f. 220r-v, f. 222v, f. 223v, f. 224v, f. 226, f. 227, f. 228, f. 229, f. 230r-v, f. 232r-v, f. 233r-v, f. 234, f. 235v, f. 236r-v, f. 237; f. 237v, f. 239r-v, f. 240v, f. 241, f. 242v, f. 243v, f. 244, f. 247v, f. 248r-v, f. 249v, f. 250v, f. 251r-v, f. 252, f. 253r-v;

Inițiale simple

f. 4v, f. 17, f. 24v, f. 39v, f. 59v, f. 65v, f. 82, f. 84v, f. 97, f. 121v, f. 124, f. 157v, f. 163, f. 208v, f. 209, f. 210v, f. 215, f. 216, f. 217r-v, f. 231;

Cruce ajută

f. 14, f. 27, f. 29, f. 38, f. 39v, f. 41v, f. 59, f. 90, f. 94, f. 122, f. 142, f. 155, f. 162, f. 168, f. 175;

Ornamente de final de text

f. 44v, f. 45v, f. 51, f. 62, f. 70, f. 81, f. 111v, f. 115, f. 120, f. 216, f. 219, f. 222, f. 224v, f. 229, f. 236, f. 240, f. 241, f. 242v, f. 245r-v, f. 248v, f. 250.

A Gospel from the Times of Matei Basarab, Kept in the Jerusalem Patriarchy Library- the yet Unpublished Repertoire of its Illustrations**ABSTRACT**

The voivode Matei Basarab is known for his many religious foundations and donations that have decisively enriched the cultural and religious life of Wallachia and the entire Orthodoxy. His donations have mercifully been oriented towards the entire Orthodox East, so up to this day more and more works of art are discovered, as a testimony of the peace climate in his days, when numerous artists lived and created.

The Gospel Anastasis no. 1 from the Jerusalem Patriarchy library, crafted in the year 1646 or 1647, belongs to the quill of Isaia, a distant apprentice copyist from the famous school of miniature initiated by the bishop Luca of Buzău. This manuscript was until now only known for a few whole page paintings, while other more than 150 miniatures, lettrines and frontispieces from its contents remained unknown; the manuscript is also important for the fact that it offers biographical information about the formerly mentioned copyist.

In this presentation, we have divided the manuscript decoration into a few groups: full-page miniatures, frontispieces, encased miniatures, initial letters, end-text ornaments.

The most beautiful miniatures are, assuredly, the full-page ones: the portraits of the evangelists John, Matthew and Mark (Luke's is missing from the manuscript) and also the representation of Our Saviour Jesus Christ in the middle of the zodiac, that symbolizes the Universe created by the Word of God.

The richest miniature inventory of the Anastasis no. 1 manuscript consists of the 71 iconographical scenes, realized with the nib of the pen, in black and coloured water-based ink, (offering the illusion of watercolours). They are inspired by frescoes, icons or some old Byzantine manuscripts.

For the realization of the episodes that illustrate the evangelical pericopes, the artist proves his skill to offer just proportion and balance, especially when he depicts several characters or a crowd. The latter is suggested by the shape of the heads, while the main characters are to be found up in the foreground, with bigger proportions.

Analysing the miniature repertoire of the Anastasis no. 1 Gospel, Isaia offers us the image of a talented artist, creative, refined, who enriches both his repertoire (which until now did not contain this manuscript), as well as the one of the miniature school from Wallachia, to which he belongs.

List of illustrations

Fig. 1 - Evangelist John

Fig. 2 - Evangelist Matthew

Fig. 3 - Christ calming the storm

Fig. 4 - Feeding the multitude

Fig. 5 - The lesson of the emperor's son wedding, the one without the wedding garment is sent away into the fire

Fig. 6 - Zodiac

Fig. 7 - Frontispiece in the first Saturday of Lent, apprentices of Jesus harvesting wheat from the field

Fig. 8 - Holy Trinity

Fig. 9 - Thomas examining the wounds of Jesus - Initial O

Fig. 10-14 - Initial E

Fig. 15-21 - Initial T

Fig. 1 - Evanghelistul Ioan

Fig. 2 - Evanghelistul Matei

Fig. 3 - Iisus potolește furtuna iscată pe mare

Fig. 4 - Iisus înmulțește pâinile

Fig. 5 - Pilda nunții fiului de împărat, cel fără haină de nuntă este aruncat în gheena

Fig. 6 – Zodiacul

Fig. 7 - Frontispiciu la sămbăta întâi a Postului, ucenicii lui Iisus smulg spice din lan

Fig. 8 - Sfânta Treime

Fig. 9 - Toma pipăie coasta Domnului Hristos - Inițiala O

Fig. 10 – Inițiala E

Fig. 11 – Inițiala E

Fig. 12 – Inițiala E

Fig. 13 – Inițiala E

Fig. 14 – Inițiala E

Fig. 15 - Inițiala T

Fig. 16 - Inițiala T

Fig. 17 - Inițiala T

Fig. 18 - Inițiala T

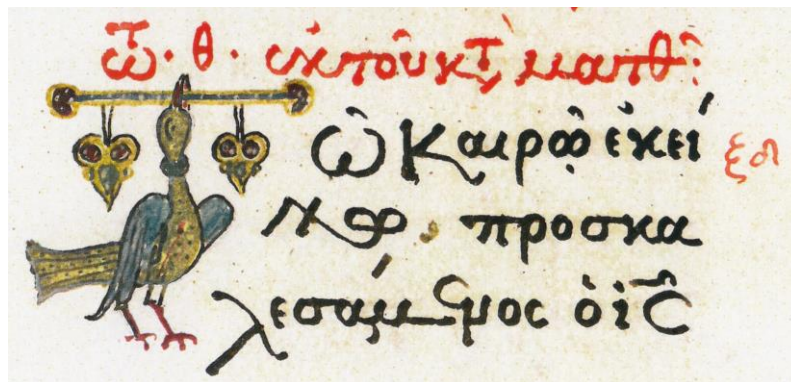

Fig. 19 - Inițiala T

Fig. 20 - Inițiala T

Fig. 21 - Inițiala T

Abrevieri bibliografice

- Beza 1937 - Marcu Beza, *Urme românești în Răsăritul ortodox*, ediția a doua, București, Monitorul oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria națională, 1937
- Beza 1940 - Marcu Beza, *Byzantine Art in Roumania*, Worcestershire, B.T. Batsford, 1940
- Buluță, Craia 1984 - Gh. Buluță, Sultana Craia, *Manuscrise miniate și ornate din epoca lui Matei Basarab*, București, Editura Meridiane, 1984
- Iorga 1931 - Nicolae Iorga, „Miniaturi românești în secolul al XVII-lea”, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, fasc. 70, 1931, p. 145-153
- Iorga 1933 - Nicolae Iorga, „La figuration des évangélistes dans l'art roumain et l'école chypriote-valaque”, în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice*, fasc. 75, 1933, p. 1-4
- Papadopoulos-Kerameus 1897 - A. Papadopoulos-Kerameus, *Ierosolimitiki Bibliothiki*, III, Petroupoli, 1897
- Popescu-Vâlcea 1981 - Gh. Popescu-Vâlcea, *Miniatura românească*, București, Editura Meridiane, 1981
- Scrisori 1978 - *Scrisori către Ioan Bianu*, ediție de Marieta Croicu și Petre Croicu, vol. IV, București, Editura Minerva, 1978
- Tugearu 1996 - Liana Tugearu, *Miniatura și ornamentul manuscriselor din colecția de artă medievală românească*, vol. I, Manuscrise bizantine și grecești medievale târzii, București, Editura Arta Grafică, 1996
- Zoumbouli 1995 - Maria-Despina Zoumbouli, *Luc de Buzau et les centres de copie de manuscrits grecs en Moldovalachie (XVI-e –XVII-e siècles)*, Atena, Centre d'études du Sud-Est Européen, 1995

Cuvinte-cheie: manuscris, copist, miniaturi, secolul al XVII-lea, bibliotecă

Keywords: manuscript, copyist, miniatures, XVIIth century, library